

Oceňování při přeměnách obchodních korporací podle českých předpisů po rekodifikaci[#]

(Diskuse k rekodifikaci práva)

*Hana Vomáčková**

Podstata přeměn obchodních společností a družstev – obchodních korporací

Přeměny obchodních korporací i po rekodifikaci českých obecně a obchodně právních a účetních předpisů nemění svou podstatu a zůstávají specifickými transakcemi s podniky, i když formálně právně jsou označovány jako operace se společnostmi. I nadále zůstává většina přeměn na bázi zrušení a zániku obchodní korporace bez likvidace s právním nástupcem. Výjimkou z tohoto pojetí přeměn byly a dále jsou: změna právní formy korporace a přeshraniční přemístění obchodní korporace.

Přeměna typu změna právní formy je výjimečná tím, že nedochází k transakci s podnikem, ale mění se právní forma, v níž stejný podnik existuje a dále pokračuje. Je specifickou vlastnickou transakcí, nikoli ve smyslu změny v osobách vlastníků, ale ve smyslu změny některých vlastností vztahu mezi obchodní korporací a jejími společníky – vlastníky. Právní normy hovoří o změně vnitřních poměrů korporace.

Přeměna typu přeshraniční přemístění obchodní korporace může mít charakter změny vnitřních poměrů v tom smyslu, že se přemísťená společnost nebo družstvo musí přizpůsobit právním poměrům státu EU, do kterého se přemísťí. Některé národní právní formy korporací, mohou mít určitá specifika, která se pak mohou promítnout právě do vnitřních poměrů přemísťené korporace.

K přeměnám, které jsou současně transakcemi s podniky i nadále patří:

- a) fúze (sloučením nebo splynutím),
- b) rozdělení obchodní korporace (rozštěpením nebo odštěpením),
- c) rozdělení se sloučením (rozdělení rozštěpením se sloučením a rozdělení odštěpením se sloučením,
- d) převod jmění na společníka.

Pro přeměny typu fúze, rozdělení, rozdělení se sloučením je z hlediska oceňování pro nástupnickou společnost či nástupnické společnosti důležité, zda zúčastněné společnosti, popř. nástupnické společnosti jsou navzájem vlastnicky nezávislé nebo naopak jsou významně nebo zcela shodně vlastnicky propojené. V případě vlastnické nezávislosti lze i na tyto transakce pohlížet z ekonomického hlediska jako na zvláštní formu „prodeje a koupě podniku nebo jeho části“. V případě vlastnické závislosti buď úplně shodné, nebo významně shodné není akviziční pohled logický, neboť nelze prodat či koupit to, co je již vlastněno.

Uvedený důležitý pohled z hlediska vlastnictví je respektován v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví – IFRSs (IASB, 2008). Je také do určité míry respektován v zákonu č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev (dále rovněž „ZoP“), ale není

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <vomackov@vse.cz>.

bohužel výslovně respektován ve všech možných variantách přeměn a není adekvátně respektován v českých účetních předpisech, tj. v zákonu o účetnictví, ve vyhlášce č. 500/2002 Sb. (kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví) a v Českých účetních standardech pro podnikatele 011. Nezávislost obchodních korporací je vnímána spíše z pohledu formálně právní samostatnosti v podobě právnické osoby a případná vlastnická provázanost v kontextu s oceňováním při operacích s podniky je nahrazována posudkem – oceněním nezávislého znalce.

Vlastnická nezávislost a závislost společností při přeměnách v zákonu o přeměnách.

V zákonu o přeměnách ZoP je určitý náznak respektování vlastnické nezávislosti v několika ustanoveních:

- a) V § 13 ZoP, v němž je stanoveno, že pokud tento zákon požaduje ocenění jmění korporace znalcem, není to samo o sobě důvodem pro zobrazení nového ocenění v účetnictví. To je zcela aktuální zejména v souvislosti s požadovaným znaleckým oceněním jmění společnosti, která mění svou právní formu. Dotčená společnost ani nezaniká, ani nevzniká, nedochází v ní k operaci s podnikem, obvykle se nemění vlastnická struktura. V tomto případě obecné a obchodně právní i účetní normy respektují skutečnost, že znalecké ocenění má určitou kontrolní formálně právní funkci, ale nezakládá důvod pro zobrazení v účetnictví.

V případech přeměn typu fúze, rozdělování dochází k zániku či vzniku alespoň jedné zúčastněné nebo nástupnické společnosti a dochází ke spojování nebo rozdělování jejich podniků, nebo ke kombinaci těchto operací s podniky. Zúčastněné společnosti při tom mohou být vlastnicky zcela nezávislé, ale mohou být vlastnicky významně propojené. V případě zcela nezávislých zúčastněných či nástupnických společností lze na účetní zobrazení aplikovat koncept „koupě“ a promítání znaleckého ocenění do účetnictví je pak oprávněné. V případech úplného vlastnického propojení, nelze uplatnit koncept koupě. Takováto spojování nebo rozdělování jsou jen faktickou organizační záležitostí, stejný vlastník či vlastníci si přeměnou fúze nebo rozdělení uskutečňují reorganizaci jmění mezi existujícími a případně novými obchodními korporacemi. Přeměna typu převod jmění na společníka, má dvě důležité stránky. Ve vztahu mezi většinovým společníkem a ovládanou společností již nemůže docházet k další akvizici. Dochází jen k výměně minimálně 90% podílu za odpovídající část jmění zanikající společnosti. Ve vztahu k minoritním společníkům jde o vypořádání a o zánik jejich maximálně 10% podílu. Jde fakticky o odkoupení podílu za účelem jeho zániku.

Zákon o přeměnách ZoP i po rekodifikaci, která se zde promítla hlavně tím, že některá ustanovení původně tohoto zákona byla zařazena do nového občanského zákoníku, který nyní umožňuje přeměny i pro právnické osoby v jiných právních formách (spolky, fondy, nadace, ústavy) se ve vztahu k obchodním společnostem a družstvům – obchodním korporacím – snaží vymezit situace, které podstatou lze vnímat jako koupě – akvizice.

- b) V § 73 ZoP Ocenění jmění společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti se zdůrazňuje, že „zanikající společnost je povinna nechat ocenit své jmění posudkem znalce (dále jen „znalec pro ocenění jmění“), dochází-li ke zvýšení základního kapitálu nástupnické společnosti ze jmění zanikající společnosti.“ Za uvedené podmínky se může fúze jevit jako akvizice s pohledu nástupnické společnosti a i z pohledu většinového společníka či společníků nástupnické obchodní korporace.

- c) V § 253 ZoP Ocenění jmění společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti při rozdělení ve vztahu k povinnosti ocenění zdůrazňuje, že zanikající společnost musí nechat své jmění ocenit znalcem, a to i v předpokládaném rozdělení pro nástupnické společnosti. Fakticky jde o rozdělení podniku zanikající společnosti na části podniku, které budou převzaty nástupnickými společnostmi. Totéž je požadováno i pro rozdělení odštěpením pro odštěpené jmění, které bude převzato nástupnickými společnostmi. Požadavek ocenění na reálnou hodnotu má své opodstatnění při tzv. nerovnoměrném rozdělení, když nástupnické společnosti mají rozdělením odlišnou vlastnickou strukturu. Bohužel v požadavku na ocenění rozštěpeného nebo odštěpeného jmění není odlišení z pohledu rovnoměrného a nerovnoměrného rozdělení. Rovnoměrné rozdělení předpokládá, že všichni společníci rozdělované společnosti budou mít stejné podíly v nástupnických společnostech. Takže rovnoměrné rozdělení je fakticky jen reorganizací. Pro rozdělení se sloučením je požadavek znaleckého ocenění jmění většinou adekvátní, pokud společnost, do níž má být rozštěpené nebo odštěpené jmění sloučeno je zcela nebo v podstatné míře společností nezávislou. Společnost, do které má být sloučením rozdělené jmění převzato, bude poskytovat za převzaté jmění společníkům jako protihodnotu své podíly – akcie, tj. bude zvyšovat základní kapitál.
- d) V § 341, § 354 a § 349 ZoP se zdůrazňuje povinnost přejímajícího společníka poskytnout společníkům zanikající korporace vypořádání v penězích. Aby vypořádání bylo přiměřené, protože se jedná o minoritní společníky, kteří vlastní k rozhodnému dni maximálně 10% podíl či v úhrnu, požaduje se posudek nezávislého znalce. Posudek znalce slouží k ověření přiměřenosti vypořádání, minoritních společníků. Netýká se většinového společníka v tom smyslu, že by se mu přeceňovalo převzaté jmění. V tomto směru nedochází k žádné vlastnické změně, přejímající společník také nevydává nové podíly, akcie.

Ze znění hlavní obchodněprávní normy pro regulaci přeměn obchodních společností vyplývá, že rekodifikace českého práva se u této normy projevila hlavně tím, že přeměny byly uznány nejen jako transakce s obchodními korporacemi (ZoP), ale jako obecné transakce s právnickými osobami podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále rovněž „NOZ“). NOZ v § 176 definuje na obecné úrovni rozhodný den přeměny jako den, od kterého se jednání zanikající právnické osoby považuje z účetního hlediska za jednání na účet nástupnické právnické osoby. V návaznosti na obecné vymezení rozhodného dne přeměny je také vymezena konečná účetní závěrka sestavovaná zanikající právnickou osobou ke dni, který, který předchází rozhodný den přeměny. Obdobně je definována i zahajovací rozvaha nástupnické právnické osoby, sestavovaná k rozhodnému dni přeměny. Toto ustanovení bylo z § 10 ZoP po rekodifikaci vynecháno a zůstává jen v ustanovení NOZ (část první, díl 3 Právnické osoby, § 218 – § 418, Přeměna právnické osoby: § 174 – § 184).

České účetní předpisy a vlastnická nezávislost či závislost společností při přeměnách

České účetní předpisy, tj. zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví (dále rovněž „ZoÚ“) a vyhláška č. 500/2002 Sb. v platném znění na jedné straně zdůrazňují návaznost na zákon o přeměnách, ale svou formulací se v podstatě přiklání k přeceňování při fúzích, rozdělení a převodu jmění a vlastnickou shodu nebo nezávislost vlastně neřeší.

Oceňování při přeměnách je v účetních normách upraveno:

1. V odst. 3 § 27 ZoÚ v souvislosti s oceňováním na reálnou hodnotu se v odkazuje na přeceňování na reálnou hodnotu při přeměnách, a to s odkazem na zvláštní právní předpis.

2. Zvláštním právním předpisem je Vyhláška č. 500/2002 Sb., která v ustanovení § 54 předpokládá, že přeceňování jmění (čistých aktiv) při přeměnách je výrazem přeceňování na reálnou hodnotu a odkazuje zpět na ZoÚ, tentokrát na oceňovací § 24 odst. 3, písm. a), bod 1 a bod 2, který je v podstatě popisem české verze obecné účetní metody akvizice pro operace s podniky nebo jejich částmi, a to i při přeměnách obchodních korporací s výjimkou změny právní formy nebo přeshraničního přemístění obchodní korporace.
3. ZoÚ v § 24, odst. 3, písm. a) upravuje situaci při nabytí podniku nebo jeho části za celkovou nabývací cenu a nabyvateli dává právo volby v ocenění přebíraných jednotlivých položek majetku.

Pod bodem 1 umožňuje nabyvateli převzít jednotlivé položky majetku v účetních hodnotách z účetnictví prodávajícího, vkladatele, zanikající rozdělované zúčastněné společnosti nebo odštěpeného jmění z účetnictví rozdělované zúčastněné společnosti. ZoÚ v tomto kontextu nehovoří o závazcích, takže byla a dle znění ZoÚ i nadále je interpretace, že závazky jsou přebírány v rovněž v účetních hodnotách z předávajících společností. Nabyvatel pak podle § 7 odst. 10 uzná a vykáže v dlouhodobých hmotných aktivech korekční oceňovací položku: Oceňovací rozdíl k nabytému majetku s účetním lineárním odpisem po dobu 180 měsíců, tj. 15 let.

Pod bodem 2 § 24, odst. 3, písm. a) ZoÚ dává nabyvateli možnost převzít jednotlivé položky aktiv v reálných hodnotách (většinou dle posudku znalce). Opět o závazcích zde ZoÚ nehovoří, takže je všeobecně uznávána interpretace, že přebírané závazky zůstanou v původních účetních hodnotách. Nabyvatel pak uzná ve svém účetnictví podle § 6 odst. 3, písm. d) vyhlášky 500/2002 Sb. dlouhodobé nehmotné aktivum – goodwill, který má být účetně odpisován opět lineárně, ale po dobu 60 měsíců, tj. 5 let.

Je evidentní, že § 24 odst. 3, písm. a) ZoÚ je specifickým výrazem obecné účetní metody koupě, resp. akvizice. Specifikem zde není právo volby ocenění buď v původních účetních hodnotách, nebo v přecenění na reálnou hodnotu, ale absence možnosti přecenění dluhů, závazků na reálnou hodnotu.

Příčinou tohoto specifika je zřejmě skutečnost, že ustanovení ZoÚ vzniklo v době, kdy vznikla definice podniku v ObchZ. Podnik jako věc hromadná byl přímo definován jen z pohledu obchodního majetku. Obchodní jmění, tj. majetek a závazky byly definovány samostatně, bez uvedení přímé formálně právní vazby na definici podniku.

Situace se změnila. Definice závodu (v podstatě podniku) v NOZ již pod závod jako věc hromadnou zahrnuje logicky celé obchodní jmění, tj. jak majetek, tak závazky, dluhy. Tato obsahová změna zatím nebyla zahrnuta do znění ZoÚ, takže zde rekodifikace, tak jak je realizována (přednost právní formy před obsahem) se zatím neuskutečnila a má vliv na oceňování při převzetí jmění do účetnictví nabyvatele.

Z účetních předpisů vyplývá, že vyhláška č. 500/2002 Sb. a také ZoÚ uznávají případy, u nichž ZoP požaduje přecenění, a požadují přecenění na reálnou hodnotu i do účetnictví. Přitom se vůbec nezabývají otázkou vlastnické nezávislosti či závislosti zúčastněných společností a nástupnických společností.

Vzhledem k tomu, že mnohé přeměny, zejména rozdělování obchodních korporací rozštěpením nebo odštěpením mají jak v zúčastněných tak v nástupnických společnostech stejnou vlastnickou strukturu, tak přecenění dle vyhlášky č. 500/2002 Sb. a ZoÚ v nástupnických společnostech nemá věcné opodstatnění, neboť některé přeměny postrádají akviziční podstatu, jsou jen reorganizacemi jmění, které je vlastněno stále stejnými vlastníky.

Podobně přeměna typu převodu jmění na společníka nesplňuje požadavek zvýšení základního kapitálu přebírajícího společníka (pokud je účetní jednotkou), neboť v tomto okamžiku už nedochází k akvizici, nýbrž jen k vypořádání případných společníků s nekontrolním podílem do 10 %. Formulace vyhlášky č. 500/2002 Sb. dovoluje interpretaci, že i přejímající společník znovu přecení přebíraná čistá aktiva odpovídající jeho 90% podílu.

Závěr

Problémy oceňování při přeměnách typu fúze, rozdělení, převodu jmění zůstávají i po rekodifikaci nedořešeny. Zůstávají některá „bílá místa“ jak v zákonu o přeměnách, tak v zákonu o účetnictví a ve vyhlášce 500/2002 Sb. V podstatě proto, že účetní předpisy, zejména podzákonné předpisy vnímají vztah mezi obecnou a obchodně právní regulací a účetní regulací podle principu přednosti právní formy před věcným obsahem a dovolují přímo nebo nepřesnou formulací akvizičního zobrazování a oceňování i tam, kde k němu reálně nedochází.

Literatura:

- [1] IASB (2008): *International Financial Reporting Standards (IFRSs) including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as approved at 1 January 2008*. London, International Accounting Standards Committee Foundation, 2008.

Oceňování při přeměnách obchodních korporací podle českých předpisů po rekodifikaci

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

I po rekodifikaci existuje v obchodním i účetním právu problém s použitím metody koupě – akvizice. Pro reorganizace jsou v právu fakticky uznány podmínky pro aplikaci přeceňování na reálnou hodnotu. Zahajovací rozvahy nástupnických společností pak neposkytují věrný a poctivý obraz finanční situace. Dochází k nadhodnocování majetku a vlastních zdrojů.

Klíčová slova: Přeměna obchodních korporací; Fúze; Rozdělování; Reálná hodnota; Akvizice; Reorganizace; Oceňování; Oceňování jmění (čistých aktiv).

Appraisal at Transformation of Commercial Corporations after Czech Law up Recodification

ABSTRACT

After recodification Czech law there has been problem in commercial and accounting law with using accounting purchase method and acquisition method. Too in one's behalf transformation – reorganization is in commercial law and in accounting norms used purchase method and acquisition method. Starting balance sheet successional corporation doesn't need to then fair and true view financial situation. Starting balance sheet then embodies overvalue assets and overvalue shareholder's capital.

Key words: Transformation of commercial corporations; Merger; Spin-off; Fair value; Acquisition; Reorganization; Appraisal; Appraising of net assets.

JEL classification: M41.